

პარადიგმა და ურჩხული

(ფილოსოფიური გონების საქმის გამოძიება)

„შეიძლება ვინმემ შენიშნოს, რომ აქ დასკვნა წინ უსწრებს “დასაბუთებას”. მაგრამ განა ვინმე დაიწყებს იმის მტკიცებას, რისიც არ სჯერა და რის გაგრძელებაშიც არ არის დაინტერესებული?”
პორხესი “იუდას დალატის სამი ვერსია”

გამოძიება ისტორიის კვლევით უნდა დაიწყოს. ისტორია მსოფლმხედველობების ურთიერთჩანაცვლებაა. ისევე, როგორც შეუძლებელია წარმოიდგინო ადამიანი მსოფლმხედველობის გარეშე, ასევე შეუძლებელია წარმოიდგინო “ისტორიული” მოვლენა რომელსაც არა აქვს მსოფლმხედველობრივი საფუძველი.

შეიძლება ითქვას, რომ “პირველი” მსოფლმხედველობა – მითი – მთლიანად მოიცავდა სამყაროს და მასში პარადიგმულობა(1) სრულად იყო გამოხატული; ერთი მხრივ, როგორც ნიმუში, და, მეორე მხრივ, როგორც მსოფლმხედველობის გვერდით მდგარი. ამიტომ, მით უფრო საკითხავია, თუ რატომ ხდება ამ მსოფლმხედველობის ტოტალური არსებობის სხვით ჩანაცვლება. გამოსაკვლევიია, თუ რა იწვევს მსოფლმხედველობის ცვლილებას, რა აიძულებს სრულ და ყოვლისმომცველ მსოფლმხედველობას, უკან დაიხიოს და სხვა ფორმებს დაუთმოს ადგილი.

ასეთია პარადიგმულობის საქმის კვლევისას წარმოშობილი პირველი რიგის პრობლემები. მითები სრულად აღწერენ სამყაროს. ყოველი მითი არის გარკვეული კანონი. ამ კანონების ერთიანობა იძლევა ჩვენი გარემოს სრულ ახსნას.

ამ განმარტებაში ორგანულადაა ჩართული მითების რიტუალური შესრულება, რომლის საშუალებითაც ხორციელდება სამყარო. რიტუალის გარეშე მითში აღწერილი შემთხვევა არ განხორციელდება. მითურ სამყაროში, ისე როგორც სხვაგან არსად, ადამიანი და გარემომცველი სამყარო ორგანიზმულ ერთობას წარმოადგენს. ისინი უერთმანეთოდ ვერ არსებობენ. მსოფლმხედველობა ამ გარემოში გამოიხატება ტრადიციულობით; ყოველი მოვლენა არის როგორც ოდესღაც მომხდარის ანარეკლი-გამეორება.

ამ ჰარმონიულ, კოსმოსურ სამყაროში, პარადიგმულობის ამ სრულ და უნაკლო გამოხატვაში, სადაც სცენარი, ნიმუში და სანახაობის განმსაზღვრელი ერთ “ფენომენში”

არის მოქცეული, ხდება რაღაც, რაც პარადიგმულობას სამყაროს ახლებურად გადაწყობას აიძულებს(2).

ერთ-ერთი ასეთი მოვლენაა ტრაგედია.

ტრაგედიაში საქმის ვითარება სხვაგვარადაა, ვიდრე ეპოსში. ტრაგედია არ არის თანასწორუფლებიანი სუბიექტების ურთიერთქმედებით შედგენილი სიუჟეტური ქარგა. ტრაგედიაში სიუჟეტი და მისი განვითარება პროტაგონისტის გარემოსთან “არაადეკვატურ” ურთიერთობას ეყრდნობა; ტრაგედიის გარემო ჩვეულებრივი, ლამის ყოველდღიური მიმდინარეობაა, რომელსაც ტრაგედიის გმირი არღვევს *ჩვეულებრივი* მიმართულების საწინააღმდეგო მოძრაობით. შემთხვევა, რომელიც ხორციელდება ტრაგედიაში, როგორც მისი კულმინაცია, მთლიანად პროტაგონისტის დამსახურებაა.

ანუ, მოვლენის შემოქმედი არის ერთი სუბიექტი, რომელიც თავისი განსაკუთრებულობის გამო, ყველა თანამონაწილეზე მაღლა დგას, და სიუჟეტის შიგნით მათი ბედის განმაპირობებლად და განმსაზღვრელად გვევლინება.

ამავე რანგის მოვლენა ანტიკურ საბერძნეთში არის ფილოსოფია, რომელიც თავისი მეტაფიზიკური შინაარსით მიუთითებს რაღაც **ერთ** განმსაზღვრელზე (მაგალითად – ფორმის ფორმაზე. არისტოტელე).

ასეთი მსოფლგაგება, მოწესრიგების წესი ჩნდება მოგვიანებით, ქრისტიანული რელიგიის გატოტალურებასთან ერთად. შემოდის შემთხვევების არსებობის ახალი წესი. თუკი “ადრე” ხდომილებას რამდენიმე სუბიექტის (ელემენტის) თანასწორუფლებიანი მოქმედება განაპირობებდა, ახლა ყველაფერი, რაც ხდება, ერთი, განსაკუთრებული სუბიექტის მიერაა გამოწვეული და მთელი სამყარო მის ბიოგრაფიაშია ჩართული(3).

აქაც, ამ ეპოქაშიც შეიმჩნევა შეუსაბამო მოვლენები, რომლებიც ისევე, როგორც ტრაგედია და ანტიკური ფილოსოფია, **სხვის** შესახებ გველაპარაკებიან(4)

ამ ეპოქაში ასეთი მოვლენა არის, უპირველეს ყოვლისა პანთეიზმი; ის გვეუბნება, რომ ყველაფერი არის ღმერთი, ანდა, ყველაფერი არის ღმერთში (პან-ენ-თეიზმი. კოპლსტონის ტერმინი). სამყაროს ასეთი გაწყობა სუბიექტის და მოვლენის იგივეობაზე მიგვიითითებს. ანუ, სუბიექტი კი არ განსაზღვრავს შემთხვევას, თვითონ სუბიექტია შემთხვევა, მისი პარამეტრები. ამიტომ, სუბიექტი და შემთხვევა **ერთად ხდებიან**. ეს გაწყობა, სტრუქტურა, სამყაროს აღქმის “ქრონიკული” წესიდან არ გამოიყვანება. ამიტომაც, შემთხვევითი არ არის ასეთი მოძღვრებების ერესად მონათვლა.

ამგვარი მოვლენები მრავლად დაიძებნება. თვალსაჩინოებისათვის გამოვიყვანოთ ორი მათგანი, რომლებიც თავისი შინაარსით, ფორმით, მიმართულებით, არ “ჯდებიან” იმ დროს არსებულ ტოტალურ და ექს-ტოტალურ მსოფლმხედველობებში. ესენია X საუკუნეში ქართველი ბერის იოანე-ზოსიმეს მიერ შექმნილი მცირე ტექსტი “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისა” და კოპერნიკის ჰელიოცენტრული სისტემა.

პტოლემეოსის გეოცენტრიზმი აბსოლუტურად მისაღები იყო შუა საუკუნეების იდეოლოგიისათვის, რომელიც სუბიექტს (იქნებოდა ეს მოქმედი თუ დამკვირვებელი) აყენებდა შემთხვევის ცენტრში, როგორც ამ შემთხვევის შემოქმედს და მთავარ მოქმედ პირს.

ჰელიოცენტრული სისტემა, რომელიც მეცნიერულად დაასაბუთა კოპერნიკმა, ანტიკურ საბერძნეთშიც არსებობდა (ძვ. წ.ა. III ს. არისტარქე სამოსელი). მაგრამ ის უბრალოდ დაივიწყეს. ეს თეორია წინასწარმეტყველებს სამყაროს განხილვის ახალ წესს, რომლის მიხედვითაც კონკრეტული სუბიექტი რაღაც ზოგადის და მთლიანობის მხოლოდ ერთ-ერთი რიგითი მონაწილეა და თავისთავად არაფერს განსაკუთრებულს არ წარმოადგენს. ასეთი მსოფლმხედველობა ადგენს მთლიანობას, **ერთს**, რომლის *ჭანჭიკებიც* კონკრეტულად არსებულებია. ასეთ აღწერას რენესანსული ეპოქა და კონკრეტული ადამიანის ხსნაზე მიმართული ეკლესია ვერ მიიღებდა. ამიტომ, არ არის შემთხვევითი, რომ ტრაქტატი “ციურ სხეულთა ბრუნვის შესახებ” მხოლოდ ავტორის სიკვდილის შემდეგ გამოქვეყნდა.

“დამარხულ არს ენაი ქართული დღემდე მეორედ მოსვლისა მისისა საწამებლად, რაითა ყოველ ენასა ღმერთმან ამხილოს ამით ენითა..

..ვითარმედ ყოველი საიდუმლო ამას ენასა შინა დამარხულ არს..

..და ესე ენა შემკული და კურთხეული სახელითა უფლისაითა, მდაბალი და დაწუნებული, მოელის დღესა მას მეორედ მოსვლისა უფლისა..”

შუა საუკუნეების მსოფლმხედველობაში, იდეოლოგიაში ვერ ვიპოვით ვერცერთ კუთხეს, რომელშიც ამ ფრაზების უმტკივნეულო მოთავსება იქნება შესაძლებელი. იოანე ზოსიმეს ეს ტექსტი ქართულ ენას აცხადებს ისტორიის სუბიექტად, ადარებს ლაზარეს. მთელი ისტორია ამ ერთგვერდიან ტრაქტატში წარმოდგენილია როგორც ქართული ენის ბიოგრაფია: ისტორია არის ქართული ენის აღდგომის მოლოდინი. რაც ნიშნავს, რომ ისტორია აქ გვევლინება ზოგადი სუბიექტის შინაგან კანონად, და რომ არა ეს სუბიექტი, ისტორიაც არ იარსებებდა.

აქ, ერთი შეხედვით შეუმჩნეველად, უარია ნათქვამი კონკრეტული ადამიანის უნიკალურობაზე, კონკრეტულ სუბიექტ-ღმერთზე. მიუხედავად იმისა, რომ ფორმით ამ ტექსტის შინაარსი არის ღმერთის მოლოდინი, “პირველ” ადგილზე (თუნდაც სათაურის მიხედვით) ქართული ენაა დაყენებული.

კონკრეტული ადამიანი, ეთნოსის მიუხედავად, რაც არის იმ დროს ქრისტიანული ეკლესიის ზრუნვის საგანი, არ ჩანს. ქართული ენა ზოგადი, ყოვლისმომცველი სუბიექტია, და ტექსტი ერთი მხრივ მიუთითებს ამ ზოგადის უპირატესობას სხვა ზოგადობების (ენების) მიმართ, მეორე მხრივ კი ახალ წესრიგზე საუბრობს, რომელშიც სუბიექტები ასეთი ზოგადობები იქნებიან, და სამყაროც მათი ურთიერთობის მიხედვით მოწესრიგდება.

ეს მყვირალა შეუსაბამობა რომელიც შუა საუკუნეების პარადიგმასა და მსგავს მოვლენებს შორის არსებობს, მალევე იჭრება და იხსნება იმ ეპოქის დადგომით, რომელსაც ახალ დროს, მეცნიერების აზღვევების და განმანათლებლობის ხანას უწოდებენ.

ახალი წესრიგი, რომელიც განმანათლებლობაში იღებს სათავეს და რომელშიც ბოლო დრომდე ვცხოვრობდით, გულისხმობს სუბიექტის, შემთხვევის და დრო-სივრცის ერთიანობას. ამ მსოფლხედველობით ყველაფერი, რაც კი ხდება, არის რაღაც საერთოს, ზოგადის მცირე ნაწილი. ეს საერთო კი არის *ერთადერთი ავტონომიური არსება*(5).

ყოველდღიურობაში ასეთი პარადიგმა ნაციონალიზმის სახეს იღებს; ნაციონალიზმი სხვა არაფერია, თუ არა ისტორიის სუბიექტად ერის დასახვა, რაც ნიშნავს როგორც კონკრეტული ადამიანის, ასევე **სხვა** ერების დაქვემდებარებულ სტატუსში გადაყვანას.

როგორც ირკვევა, ისტორიის გარკვეულ ადგილებში წარმოიქმნებიან მოვლენები, რომლებსაც იმ მომენტში უპარადიგმოები შეიძლება ვუწოდოთ. მეგრამ, როგორც ვნახეთ, პარადიგმულობა *სახწრაფოდ* ქმნის ამ **ახალი** შემთხვევის შესაბამის პარადიგმას, ითავსებს მას.

ისტორიაში სიარულისას აღმოჩნდნენ მოვლენები, რომლებიც მათი კონკრეტული გარემოსთვის არიან **სხვა**. ეს ფაქტები პარადიგმის ძალადობის დამადასტურებლები უნდა იყვნენ.

* * *

„მოქმედები, რომლებმაც განსაზღვეს, რომ დამხმარე ცხოველი შეიძლება იყოს მხოლოდ სამი, და დაადგინეს სასჯელი იმათთვის, ვინც გაბედავდა აკრძალვის დარღვევას”
ანტონია ს. ბაიეტი “ჯინი “ბუღბუღისთვლის”
შუშიდან დამზადებული ბოთლიდან”

თითქოსდა მივედით მიზანთან, აღმოვაჩინეთ დაზარალებული, რომლის პოვნის იმედიც გამოძიების სპეციფიკური ხერხის შემუშავებისას გვექონდა.

მაგრამ საკითხავია, თუ რამდენად არის დაზარალება, ძალადობა იშვიათის საყოფლთაოდ ქცევა; ზარალდება თუ არა არისტოტელე, იდეოლოგიის ავტორიტეტად ქცევით, ანდა კოპერნიკი, იმით რომ ყველამ იცის ჰელიოცენტრული სისტემის შესახებ, ან რა აკლდება იოანე-ზოსიმეს მისი ტექსტის ლამის იდენტურ ფრაზებს მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში რომ გაჰყვირიან? რა თქმა უნდა, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ზარალდება უნიკალურობა, აუთენტურობა, მაგრამ ეს დებულებები არგუმენტები კი არა, “კეთილი

სურვილებია”. ამიტომ გამოსაკვლევიან, ხომ არ არის პარადიგმულობის ასეთი მოქმედება ძალადობა, თუნდაც საკუთარი თავის, ანდა არსებული პარადიგმის მიმართ.

ირაკვეა, რომ აქ ძალადობის ფაქტს ადგილი არ ჰქონია. პარადიგმულობა თავის გასამართლებლად კოსმოგონიურ მითზე მიგვითითებს;

კოსმოგონიურ მითში პარადიგმის ყველა შესაძლო მდგომარეობა წინასწარა მოცემულია; ნებისმიერი კოსმოგონიური ამბავი, იქნება ეს ჰესიოდეს თეოგონია თუ “პოპოლ-ვუხი”, შეიძლება სამ სტრუქტურულ მომენტად დავეყოთ: ყოველი კოსმოგონიური მითი იწყება გაურკვეველი და განურჩეველი გარემოს აღწერით, რომელშიც ყოველივე (უკვე) არსებული გაერთიანებულია და ერთ ორგანიზმად წარმოგვიდგება. შემდეგ, ამ ერთიანობიდან წარმოიშობა ერთი – შემქმნელი, ღმერთი, რომელიც იწყებს დამხმარე ღმერთების (ელემენტების) შექმნას. შემდეგ, ამ ელემენტების (დამხმარე ღმერთების) ურთიერთგანლაგებით (ღმერთების ურთიერთქმედებით) იქმნება სამყარო(6).

ეს ნიშნავს, რომ ძალადობა არ მომხდარა. მითის პარადიგმაში უკვე მოცემულია ყველა “სხვა” მსოფლმხედველობა. თვითონ მითში, რომლის ეპიკურიული, გრძობადი გამოხატვა არის ტრადიციულობა, არსებობს სხვა ამბების კონსტრუირების შესაძლებლობა. მთლიანად კოსმოგონიური მითი კი შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც მითისათვის მყარი ტრადიციული საფუძველის დადგენის წარმატებით განხორციელებული მცდელობა.

ამრიგად, რაკი კოსმოგონიური მითი არსებობს, ყველა ეპოქაში არის სამივე მსოფლმხედველობის განხორციელების პოტენცია. ამიტომ, უნდა ითქვას, რომ იდეოლოგია, ცენტრალური მსოფლმხედველობა არის არა აბსოლუტურად, არამედ მხოლოდ ტოტალურად.

პარადიგმულობის ყოველ მოდუსს აქვს თავისი სისუსტე, რომელიც ამავე დროს მის ძალასაც წარმოადგენს: ეს არის მსოფლმხედველობის ყველგანგამჭოლობის უნარი; ტოტალური მსოფლმხედველობა (იდეოლოგია) იმდენადაა ტოტალური, ანუ, ეპოქა იმდენადაა რაღაც ეპოქა, რამდენადაც შესაბამისი პარადიგმა ყველგანმყოფი და გრძობადად მოცემული ხდება. ანუ, ის ტოტალურად იგულისხმება, თანყოფია და გრძობად-აქსიომატური ხდება.

სწორედ ამ დროს, როდესაც მის შესახებ უკვე აღარ ფიქრობენ, იმიტომ რომ ის ნამდვილი პარა-დეიგმა – მუდამ გვერდით მყოფი გახდა, როდესაც აზროვნებაში მისი ადგილი “თავისუფლდება”, იწყება ახალი სამყაროს ძებნა.

ძებნის საფეხურები და მიმდევრობა, პარადიგმულობის მოდუსით – კოსმოგონიური მითითაა განსაზღვრული.

ასე რომ, “უპარადიგმო” მოვლენები, რომლებიც ისტორიაში ვიპოვეთ, არიან არა სხვა, “უცხონი”, რომლებზეც პარადიგმა ძალადობს და რომელთაც ისრუტავს, არამედ

სცენარით განსაზღვრული მოქმედება(ები), რომელიც უზრუნველყოფს ახალი დროის დაწყებას.

თუმცა, უპარადიგმო მოვლენებში არსებობენ მცირე უზუსტობები – “ძალიან ადრე” წარმოშობილი ფორმები; შეიძლება სცენარის მესამე ნაწილის წინამორბედი პირველის დასასრულში გაჩნდეს. მაგრამ ეს არაფრით არ ბღალავს პარადიგმულობის მოქმედებას. ჯერ ერთი, როგორც უკვე ვთქვით, პარადიგმის ყველა ფორმა ყოველთვის მოცემულია პოტენციურად, ანუ, ცენტრალური მსოფლმხედველობის გვერდით ყოველთვის შეიძლება ვივარაუდოთ მარგინალურის არსებობა, რომელიც მიჩქმალური და დაფარულია. მეორეც, ემპირიულად, **იდეოლოგიურ** დონეზე, ასეთი “გაჩენილის” აუცილებელი დავიწყება ხდება (მაგ. ანტიკურ საბერძნეთში ჰელიოცენტრული სისტემა). და კიდევ – ასეთი გადახვევები პარადიგმულობის არამც თუ დამნაშავეობაზე, არამედ მის პოეტურ სულზე მეტყველებს, რომელიც ვითომდა მკაცრი სცენარიდან მცირე გადახრას უშვებს (რაც ავტორის მაღალ ხელოვნებაზე მეტყველებს). აუცილებელ მიმდინარეობაში წარმოშობილი მცირე დისონანსი – რა უნდა იყოს ამაზე კარგი მოქმედების გასაცოცხლებლად და მაყურებლის დასაინტერესებლად!(7).

* * *

“ისტორია ჯერ იწერება და შემდეგ ხდება”

რობერტ მუზილი

ამ წინასწარი გამოძიების საფუძველზე უკვე შეიძლება ვილაპარაკოთ პარადიგმულობის მდგომარეობის შესახებ უშუალოდ **ჩვენს** გარემოში.

ახალი დრო, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არის მეცნიერების ეპოქა, რომელსაც ისტორიული (არა-ჟამთააღმწერლური) ხანა შეიძლება ვუწოდოთ. მეცნიერების პარადიგმის ემპირიული გამოხატვა არის ნაციონალიზმი.

ნაციონალიზმი, ისევე, როგორც სხვა პარადიგმების ემპირიული მოდუსები *ოდესღაც*, ჯერ კიდევ XX საუკუნის დასაწყისში გახდა ემპირიულად გრძნობადი, თავისთავად გასაგები და თავისთავადნაგულისხმევი. ამაზე, თუნდაც მისი ფაშისტური პიკი მიუთითებს.

ნაციონალისტური სტრუქტურის გარეშე XX საუკუნის დასაწყისიდან მოყოლებული, არც სახელმწიფო და არც კონკრეტული ადამიანი არ მოიაზრებოდა.

ასეთივე მოვლენები ახლდა “წინა” პარადიგმების გაგრძობადებას; შუა საუკუნეების ბოლოს, როდესაც ყველაფერი რელიგიურ პრიზმაში ჩანდა. ასევე უნდა ყოფილიყო “საკუთრივ-ტრადიციული” ეპოქის დასასრულიც.

ეს იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ პარადიგმა, რომელსაც პარადიგმულობა გვაჩვენებდა, როგორც *ბოლოს*, საკუთარი მოღუსების მიმდევრობაში, დამთავრდა. კოსმოგონიურმა მითმა განგვისაზღვრა არა მარტო ეს მიმდევრობა, არამედ სამყაროსადმი **ისტორიული** მიდგომაც; ყველა პარადიგმაში *ისტორიულობა* რადიკალური ფორმით მაინც არსებობს, იქნება ეს ტრადიციის დასაწყისის (მითის) აღწერა, ქრონიკები თუ ისტორიულ-მეცნიერული თხზულებები, რომლებიც ჩვენს გარემოში იმყოფებიან.

ისტორიული პარადიგმის განხორციელება კოსმოლოგიური მითის აქტუალური გადმოცემის დამთავრებას ნიშნავს (პოტენციურად ის ყველა დროში არსებობდა). ლოგიკურად რომ მივყვეთ პარადიგმების მიმდევრობას და შემდეგ მიღებული სქემა შევუდართო კოსმოლოგიურ ამბავს, აღმოჩნდება, რომ შემდეგი საფეხური არის “არაფერი”, “ის, რაც იყო მანამ, სანამ ქაოსი წარმოიშობოდა”, ანუ, გაქრობა, სიცარიელე.

ამასვე გვეუბნებოდნენ თანამედროვე მეცნიერული (ფიზიკური) კოსმოგონიები არც თუ ისე დიდი ხნის წინათ.

იქმნება შთაბეჭდილება, რომ პარადიგმულობას საკუთარი თავი დაღუპვისაკენ მიჰყავს.

მაგრამ ეს ასე არ არის. ეს საოცარი სცენარი კიდევ გვიმზადებს მოულოდნელ შემთხვევას. ამის გათვალსაზრისათვის საკმარისია ჩვენს გარემოს მოვაგლოთ თვალი.

დღეისდღეობით, როდესაც პარადიგმულობის ბოლო, ტოტალური ფორმა გასრულებულია, უცნაური შემთხვევების მოწმეები ვხვდებით: ჩვენს გარემოში შესაძლებელია სამივე პარადიგმის “ცოცხლად” ჭვრეტა. ერთმანეთის გვერდით თანაარსებობენ მითიური (ტრადიციული), რელიგიური (ჟამთააღმწერლობითი) და მეცნიერული (ნაციონალისტური) მსოფლმხედველობები. ტოტალურად არცერთი მათგანი არ არის. მათ ყველას “არსებობის თანაბარი უფლებები” გააჩნიათ. მსოფლიოს ცენტრი აღარ აქვს. ცენტრი, რომელიც პარადიგმის ტოტალურობას განაპირობებს. **ტექნიკის** გამო ცენტრი არის ყველგან, იმდენად გააუქმეს სივრცე ინფორმაციულ-კომუნიკაციურმა საშუალებებმა. ერთსა და იმავე დროს ხდება სივრცის განთავისუფლება ჩარჩოებიდან და მისი გაუქმება.

ეს გაუქმება კი სხვა არაფერია, თუ არა განადგურების, კატასტროფის რიტუალური შესრულება, რომლითაც რეალური პროცესია ჩანაცვლებული; სწორედ სივრცის პარამეტრების (ცენტრი-პერიფერია) ანულირების გამო არის შესაძლებელი სხვადასხვა პარადიგმების ერთმანეთის გვერდით *თანასწორუფლებიანი* არსებობა; პარადიგმულობამ “აღმოაჩინა”, რომ აქტუალური პარადიგმისათვის სრულებით არ არის საჭირო ცენტრის

(სივრცის) გაგება. ამით ის მართალია, კარგავს ტოტალურობას, რომელიც აქამდე მისი აუცილებელი ნიშანი იყო, მაგრამ ეს დანაკარგი მთლიანად ნაზღაურდება კატასტროფის აცილებით, ანუ, მისი მარადიული **თან-ყოფნით** (ეს ის მდგომარეობაა, რომელსაც უმბერტო ეკო მარადიულ გარდამავალ პერიოდს უწოდებს, და რომლის **გატოტალურებასაც** ცდილობს ჟაკ დერიდა თავის ტექსტებში. თუ ეკო [ტრადიციულ] გამოძიებლად გვევლინება, ისევე, როგორც ბეკონი და ჰაიდეგერი, “დეკონსტრუქცივიზმს”, ფილოსოფოსობის ამ ახალ სახეს ადვოკატობას ანდა ლობირებას თუ დაარქმევ).

სწორედ სივრცის პარამეტრების ანუღირების გამო, შეუძლებელი ხდება მხოლოდ *სივრცის მოაზრება*, და ჩნდება ახალი აღწერები, რომლებიც გეო-მენტალურად წარმოიდგენენ სამყაროს, რადგანაც ცალ-ცალკე არც აზროვნება და არც გარემო, სივრცე აღარ არსებობს. აზროვნება იმიტომ, რომ აზრის საყოველთაობა, ანუ, აზრის ტრანსცენდენტურობა საეჭვოდაა მიჩნეული, სივრცე კი იმიტომ, რომ არც რუკა და არც ამ რუკის ორიგინალი, სივრცე-ბუნება აღარ არსებობენ **კომენტარების** გარეშე. მათ დაკარგული აქვთ თავისთავადი შინაარსი. სამყაროს ერთადერთი აღწერა, რომელიც შესაძლებელია, არის გეო-მენტალური დესკრიფცია, როდესაც სივრცე საკუთარი საზღვრების მოაზრებაში, ხოლო აზრი საკუთარი გავრცელების სივრცეში პოულობს გამართლებას, დადასტურებას და ცენტრს.

კატასტროფულობის მარადიული თან-ყოფნა ნიშნავს კატასტროფისაგან მარადიულ თავის დაღწევას. პარადიგმულობა, რომელიც თავის არსებაში მითიურია, ამას აღწევს საუკეთესო ტრადიციების შესაბამისად – რიტუალის საშუალებით.

თან-ყოფნა სხვა არაფერია, თუ არა პარა-დეიგმა. პარადიგმულობა, რომლის საქმესაც ვიკვლევთ, არის კატასტროფულობის მარადიული [რიტუალური] თან-ყოფნა. ამით ხდება რეალური დასასრულის აცილება. კატასტროფის რიტუალური შესრულება ხდება კატასტროფული რიტუალების მოდელირებით, რომლებიც არასოდეს არ მთავრდებიან კატასტროფით, გლობალური კატასტროფულობის შესახებ ყვირილით, რომლებიც არასოდეს არ ხდებიან. “მცირე” კატასტროფები, რომლებიც ხორციელდებიან, იმწამსვე ანუღირდებიან, ღირებულებას კარგავენ **საერთოსა** და **გლობალურის** განუხორციელებლობასთან შედარებით(8).

პარადიგმა საბოლოოდ ყოვლისმომცველი ხდება. ისტორიაში, ანუ პარადიგმულობის განხორციელების პროცესში ჯერ კიდევ იყო შესაძლებელი საყოველთაოდან [თუნდაც ილუზორული] თავის დაღწევა უპარადიგმო მოვლენის აღმოჩენით და მასზე ორიენტაციით (როგორც ირკვევა, ესეც სცენარში ყოფილა გათამაშებული). დღეს ასეთი მდგომარეობა შეუძლებელია; მოჯანყეს შეუძლია მხოლოდ ერთი პარადიგმული ჯგუფიდან (რომელსაც თანამედროვე აზროვნება ნეო-ტრაიბს უწოდებს) მეორეში, შემდეგ მესამეში გადავიდეს და ასე უსასრულოდ იმოგზაუროს თავისუფლების წამის დევნაში.

პარადიგმულობა აუქმებს თავისუფლებას, რომელიც ყოველთვის იყო რეალური კატასტროფისკენ სწრაფვა. ამით იხსნება და უქმდება კატასტროფის რეალურობა.

თანდათან ყველაფერი, კატასტროფულობის კვალად, სრულდება რიტუალურად. პარადიგმულობა საკუთარი მაგალითით გვიჩვენებს, რომ დაღუპვის საწინაამდგომლოდ ერთადერთი იარაღი არის რიტუალური მოქმედება, რიტუალური ჩანაცვლება (ბოდრიარის მესამე რივის სიმულირებული) – რიტუალის რიტუალური შესრულება. ამ მიზანს ყველაფერი ემსახურება; თამაში, ტექნიკა – აი, ორი მთავარი იარაღი, რითაც პარადიგმულობა საკუთარ თავს მარადიულად აფუძნებს და ამით ჩვენ გვშველის, სიცოცხლეს გვინარჩუნებს.

ამ ბოლო განხილვით პარადიგმულობის კიდევ ერთი ნიშანი აღმოჩნდა: საკუთარი ფორმის რიტუალური შესრულებისაკენ სწრაფვა. ეს მიმართულება მთავრდება საოცარ, ვაგნერის ოპერების მსგავსს ლაიტმოტივების სიმრავლეში, რომელიც დღეს სრულდება და რომელშიც ყველა პარადიგმა სახეზეა; ყველას აქვს შესაძლებლობა მათ თემებს მიადევნოს თვალყური და ჩაერთოს მათში (რაც გარდაუვალია).

პარადიგმულობა საბოლოო კატასტროფულობას რიტუალით უპირისპირდება(9).

პარადიგმულობა ყოველმხრივ გვიცავს, გვიფრთხილდება, გვიქმნის კარგ, მყუდრო სახლს, რომელშიც თავი კარგად უნდა ვიგრძნოთ. ის წინ გვიღებებს, გადმოგვიშლის სანახაობებს (დეიგმა); რომელ მათგანშიც არ უნდა გადავწყვიტოთ შესვლა, ყველგან ვიგრძნობთ მის დამცავ თანყოფნას. ამიტომ მომავლის (კატასტროფის) არ უნდა გვეშინოდეს. მომავლის, რომელიც ჩაიკეტა შესაბამისი შელოცვით, რიტუალით. ამჯერად – ყველაფერი უკვე განსაზღვრული და წინასწარნაგულისხმევია აწმყოში.

არაფერი არ მოხდება ისეთი, რაც არ მომხდარა, ყველაფერი ახლა ხდება და ეს ახლა იქნება მარადიული – ამბობს პარადიგმულობა.

ეს სიტყვები შელოცვას წააგავს. მაგრამ ჩვენ ამ შელოცვაშიც არ უნდა შევიტანოთ ეჭვი. ესეც მხოლოდ რიტუალია, ჩვენს სასიკეთოდ მიმართული.

ეს სურათი, რომელიც ძალიან ჰგავს ჰეგელის მიერ შექმნილ სწორუპოვარ ალიბის, გვაწყნარებს და გარემოს სიმყუდროვეს გვაგრძნობინებს. რაც არ უნდა მოხდეს – გლობალური, დამღუპველი შემთხვევა არ განხორციელდება, ყველაფერი კარგად იქნება, საზღვრები, ჩარჩოები წაიშლება და ყველანი ერთად, მშვიდობიანად და ძმურად ვიცხოვრებთ(10).

ბრძოლა, ომი, სიყვარული, კომპლექსები, ლაპარაკი, ყველაფერი ხდება რიტუალში. ისევე, როგორც დაიხვეწა პირველყოფილი რიტუალები და სისხლის ღვრიდან და მსხვერპლთშეწირვიდან უწყინარ მოქმედებად იქცა, ასევე მოხდება ჩვენს გარემოშიც – მთავარია მივეყვით პარადიგმულობას და მის ხმას ყური დავუგდოთ.

* * *

“..გმირში ხდება პროცესი, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ პარადიგმული დაცემა. ორი ელემენტი, გაყოფილი გადაულახავი საზღვრით.. უეცრად ერწყმის ერთმანეთს ერთ სახეში: ხდება ..

შეუძლებელი გაერთიანება.”

როლან ბარტი S/Z

ჯერ-ჯერობით ვერანაირი მსხვერპლის კვალი ვერ აღმოვაჩინეთ. ეს კი ნიშნავს, რომ ძალადობას ადგილი არ ჰქონია. როგორც ჩანს, პარადიგმულობა არამც თუ ძალადობს, არამედ მთელ თავის ძალაუფლებას მიმართავს ძალადობის გაუქმებისაკენ, მისი რიტუალურ სივრცეში გადატანისაკენ, არსებული მტკივნეული წინაამდგეობების მოხსნისაკენ.

პარადიგმულობა ცდილობს ყველანაირი რიტუალის რიტუალი შეასრულოს და ამ მოქმედებით მათ მნშვნელობა და აქტუალობა დაუკარგოს. მეორე დონის რიტუალი ყველაფერში ხორციელდება – ყველაფერი მიისწრაფის ამ მდგომარეობისაკენ:

ადამიანის აქტიობის ყველა სფერო შეიძლება განვიხილოთ როგორც რიტუალი, იმ ინტერსუბიექტური ხასიათის გამო, რომელიც ერთი მხრივ დაფიქსირებულია, მეორე მხრივ კი გამოცალკევებული და დეტალურად დამუშავებული. ამ ფონზე, როდესაც არსებობს წიგნი მეგობრობის დამყარების შესახებ, წიგნი სექსის შესახებ, სხვადასხვა ტექნიკური გამაძლიერებლები და გამაუმჯობესებლები, რომლებიც უკეთესად და უფრო ეფექტურად ასრულებენ “თავდაპირველ” აქტიობას, მოქმედება იქცევა რიტუალის რიტუალად, რომელიც უფრო კარგია, უფრო სასიამოვნოა, ხინჯის გარეშე მიმდინარეობს. რაც მთავარია, ყოველთვის არსებობს საშუალება **მეორე რიგის რიტუალურობას** ამოეფარო; განუხორციელებლობა დააბრალო არა საკუთარ თავს, არამედ ტექნიკას, რომელიც სრულყოფილი არ არის, ანდა თამაშის ფორმულაში დაიმალო (თამაში, რომელიც მოგვეწოდება კომპიუტერული თამაშებით დაწყებული, თანამედროვე სპორტით დამთავრებული, სხვა არაფერია, თუ არა მეტა-რიტუალი, რიტუალის რიტუალი, რომელიც სრულდება “პირველი”, საერთო, ინტერსუბიექტული რიტუალიდან რომელიც მომენტის გამოყოფით და მისი ჰიპერბოლიზაციით; ასე – კომპიუტერული თამაშში ხდება ბავშვის ყურადღების, რეაქციის, დესტრუქციულობის პროექცია, სპორტში – რომელიმე ფიზიკური ანდა გონებრივი აქტიობის დამუშავება და ა.შ.), თქვა, რომ ყველაფერი თამაშია და ავტორიტეტებად შექსპირი და ჰუიზინგა დაასახელო.

მაგრამ, სამყაროში ამ მოგზაურობით, რომელშიც არაფერი არ აღმოჩნდა პარადიგმულობის გარდა, გასხლტა რაღაც, რომელიც ერთი შეხედვით პარადიგმულობის ჩვეულებრივი ფენომენია და სხვათაგან არაფრით არ გამოირჩევა.

განხილვის და კვლევის რიტუალურ დონეზე გადატანით, პარადიგმულობის კუთხეში მიგდებული, როგორც ჩვეულებრივზე უფრო ჩვეულებრივი ძველმანი, რომლის გადაგდება გენანება ბავშვობის მოგონებების გამო, “ადმოწინდა” ზღაპარი.

ზღაპარი რატომღაც არ არის “დაჯილდოებული” მეორე რიგის რიტუალით, თუმცა, ლამის “პირველი” პარადიგმის დროიდან არსებულად ითვლება.

ეს ეჭვის საფუძველია. რატომ არ ხდება ჩვენს გარემოში ზღაპრის კვლავ რიტუალური გათამაშება, ნუთუ მისი არასერიოზულობის გამო?

პარადიგმულობამ ყველაფერი გაათამაშა, მის ყოვლად მზრუნველ მოქმედებას არაფერი არ გამოჩნა. მაგრამ, საკუთრივ ზღაპრის კვლავ გათამაშება არ ხდება. ან – ხდება და ვერ ვამჩნევთ.

* * *

„.....кто победил не помню,

должно быть греки; столько мертвецов вне дома могут

бросить только греки“

იოსიფ ბროდსკი “ოდისეისი ტელემაქეს”

ზღაპარი იქმნება პარადიგმების საზღვარზე, როდესაც მითის ფორმა ამთავრებს არსებობას და ჰორიზონტზე რელიგიური, ანუ უამთაადმწერლური ეპოქა ჩანს. პარადიგმულობის ერთი ფორმიდან მეორეზე გადასვლისას განსაკუთრებული ვითარება იქმნება; ჯერ კიდევ არ არის დასრულებული ერთი პარადიგმის ტოტალურობა, თანაც აქტიურდებიან *შემდგომის* ნიშნები. ტოტალური პარადიგმა ხდება გრძობადი სამყაროს ექვივალენტური: მისი შეგრძნება-დანახვა ყველგან და ყველაფერში შეიძლება. ამ შეგრძნებებს “თავზე ეფარება” ახალი, მომავალი პარადიგმის ინტელექტუალური ბადე: შეიძლება ითქვას, რომ ამ დროს ინტელექტუალური და ემპირიული ებრძვიან ერთმანეთს: ახალ ფორმებს ახალ გრძობადობაზე აქვთ პრეტენზია, ხოლო არსებული, გამჯდარი შეგრძნებები ამას მთელი ძალებით უშლიან ხელს.

სავსებით შესაძლებელია ზღაპარი ასეთი მარგინალური მდგომარეობის ანარეკლად ჩავთვალოთ. განსხვავებით პარადიგმული ფენომენებისაგან ის მიუთითებს საკუთარ არარეალურობას. პერსონაჟები, რომლებიც აქამდე მხოლოდ კანონშემოქმედებაში (მითში) იღებდნენ მონაწილეობას, აქ უამთაადმწერლური ამბავის მონაწილეები ხდებიან. მითის

შემთხვევები, რომლებიც არ თანაობდნენ ამ სამყაროში და იყვნენ როგორც არსებული ხდომილებების უკან, გვერდით, სადაც მდგომნი, გადმოვიდნენ და გრძნობად სამყაროში დასახლდნენ.

მაგრამ ზღაპარი მუდამ აღნიშნავს, რომ ეს ახალი მობინადრენი, მთლიანად სამყარო, რომელსაც ის გვიყვება, არარეალურია.

შიძლება ითქვას, რომ ზღაპარი მარგინალური არსებაა. ის იქმნება ზუსტად იქ, სადაც რეალობის პარამეტრები სიმყარეს კარგავენ და ორი სამყარო ერთმანეთს ეჯახება. ზღაპარი აქამდე ატარებს ამ დაჯახების მკვეთრ კვალს: ის ერთსა და იმავე დროს უამთაარმწერლობაა (ჯადოსნური ზღაპრის შინაარსი გმირის ბიოგრაფიაა) და მითი (მისი პერსონაჟები მითის მაცხოვრებლები არიან).

ზღაპრის სტრუქტურის და შინაარსის შესახებ ბევრი დაწერილა. ჩვენთვის მთავარი ისაა, რომ ყველა ზღაპარს, მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში ერთი და იგივე განზომილებები გააჩნია.

ზღაპარი არასოდეს არ კვდება (მხოლოდ მის შესახებ მეცნიერული ნაშრომის ფურცლებზე); მან მყარი ადგილი დაიკავა ბავშვების აღზრდაში და მისი გაჩენის დღიდან ყველა ბავშვი, საუკუნეების მანძილზე ისმენს ერთი და იგივე სტრუქტურის მქონე ამბებს. შიძლება ითქვას, რომ მათ ერთნაირად უხარიათ, ერთნაირად სწუხან და შეძლებ, როდესაც იზრდებიან, ერთნაირად თვლიან ზღაპრის შინაარსს არარეალურად და არასერიოზულად.

ზღაპრის წარმოშობის შემდეგ მასზე ყურადღების გამახვილება მარგინალურ, საზღვრით სიტუაციაში ხდება; რელიგიის და მეცნიერების ეპოქების საზღვარზე ამის მაგალითია ძმები გრიმების შრომა. საზღვრითი გაწყობა “ქვეცნობიერად” მიმართავს ადამიანს ზღაპარზე, როგორც ძველ ნაცნობზე, რომელიც ახალ სიტუაციას შეესაბამება და ამიტომ უფრო მახლობელი და ღირებული ხდება.

ზღაპარი არასოდეს კვდება. “უყურადღებობის” მიუხედავად ნებისმიერ ქვეყანაში (გარდა მითის ეპოქაში მცხოვრები ტომებისა, რომლებისთვისაც ჯერ არ დამდგარა ზღაპრის დრო) ნებისმიერ ბავშვს ზღაპარს უყვებიან.

ასეთი დაჟინებული გამეორება, ჯიუტად ერთი და იმავეს შესრულება საუკუნეების განმავლობაში, ნიშნავს, რომ ზღაპარი მნიშვნელოვანი და საყურადღებოა პარადიგმულობისათვის და მისი როლი ბევრად აღემატება დამამშვიდებელის და ღიდაქტიკოსის როლს.

ეს მარადიული გამეორება მიგვითითებს, რომ ზღაპარი არის რიტუალი, რომელსაც პარადიგმულობა ასრულებს. რიტუალი, როგორც ჩვენთვის ცნობილი გახდა პარადიგმულობის “მოკლე ისტორიიდან”, სრულდება როგორც რაღაცის გამეორება (“წარმართული” რიტუალები იმეორებენ მითიურ შემთხვევებს, ანუ, “გადმოაქვთ” მოქმედება სივრცეში, რომელიც იმ მოქმედებამ გამოიწვია. რიტუალის მიზანი იყო ან რაღაცისათვის

ხელის შეწყობა, ან რაღაცის დესტრუქცია, დანგრევა. მაგიური რიტუალები, რომელთაც ჩვენ დრომდე მოაღწიეს და რომელთა დღეს განხორციელებას წინ აღარაფერი დაუდგება, ორივე ამ ფუნქციას ატარებენ(11).

ზღაპარი, თუ ის რიტუალია, რაღაცისკენ უნდა იყოს მიმართული. თქმა, რომ ის არის შელოცვა მიმართული ახალი პარადიგმის განხორციელებაზე, არ იქნება ამომწურავი პასუხი: რადგანაც მაშინ სულ მცირე ზღაპრის ორი, ერთმანეთის შემდეგ განხორციელებული სახე უნდა იყოს ცნობილი, და ისინი ერთმანეთს უნდა ცვლიდნენ მარგინალური სიტუაციების შესაბამისად. ე.ი. **ჯერ** ჯადოსნური ზღაპარი უნდა არსებობდეს, და შემდეგ, მეცნიერულ ეპოქაში გარდამავალ საზღვარზე მას საყოფაცხოვრებო ზღაპარი უნდა ჩაენაცვლოს.

მაგრამ ზღაპრის ეს ორივე ფორმა ერთად არსებობს და ახალ-ახალი ვარიაციებით კვლავ და კვლავ იქმნებიან. შეიძლება ეს იყოს ზღაპრის, როგორც რიტუალის მიზანი, მაგრამ ზღაპრის შენარჩუნება და ყოფნა არამარგინალურ ეპოქებში გვაიძულებს ამ შელოცვის *ნამდვილი* მიზეზი სხვაგან ვეძიოთ.

* * *

*“მოჯადოებული სოფელი, ჯადოსნური მთა,
ზღვის სამყარო: ღოს ანუელოსი გარშემორტყმულია
ამ “წარმოდგენითი სადგურებით”, რომლებიც
კვებავენ რეალობას, იმ ქალაქის რეალურობის
ენერჯიას, რომლის საიდუმლო მდგომარეობს მხოლოდ
იმაში, რომ ის სხვა არაფერია, თუ არა შეუწყვეტელი,
არარეალური ცირკულაციის ქსელი: ფაბულის
პროპორციების ქალაქი, მაგრამ სივრცის,
ანდა განზომილების გარეშე”.*

ჟან ბოდრიარი “სიმულირებულები და სიმულაციები”

ზღაპარი არ არის რაიმეს განხორციელება-არგანხორციელებისკენ მიმართული რიტუალი. ის იმთავითვე გვაუწყებს, რომ ჩვენ, მის მსმენელებს და მკითხველებს არანამდვილთან, არარეალურთან გვაქვს საქმე.

სამყარო, რომელიც ზღაპარში აღიწერება, არის შექმნილი არა ოდესმე არსებობისათვის, არამედ რაღაც სხვა, განსაკუთრებული მიზნისათვის. ამ სამყაროში ერთსა და იმავე “დროს” თანაარსებობენ ჩვენი გარემოს გრძნობადი შინაარსების სხვადასხვა გაწყობები, რომლებიც ერთად ზღაპრის გარემოს ქმნიან. ამიტომ, შეიძლება

ითქვას, რომ ზღაპარი თავის თავში მოიცავს პარადიგმულობის ყველა ფორმას. მათი ერთიანობა ქმნის უცნაურ გარემოს, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა ჩვენი სახლებისაგან (რომლებშიც გვიცხოვრია და ვცხოვრობთ) აგებული შენობა. ზღაპრის საოცრობა და ჯადოსნურობა სწორედ ამ სახლების სხვა-და-სხვა აგურების, კედლების *ჯადოქრულ* ურთიერთშესაბამებაში მდგომარეობს. ასე აშენებულ სახლში ხდება ამბავი, რომელსაც ბავშვობაში ვისმენთ ხოლმე.

რატომ იქმნება ასეთი გარემო რიტუალის შესასრულებლად, ჯერ-ჯერობით უცნობია. სხვა რიტუალებს პარადიგმულობა “ჩვეულებრივ” სივრცეში ატარებს ხოლმე.

რაკი ამ შელოცვის მიზეზი, მიზანი რიტუალის გარეთ ვერ ვიპოვეთ, ის მის შინაარსში განხორციელების წესში უნდა ვეძიოთ;

ჯადოსნური ზღაპრის სიუჟეტს რომ გადავხედოთ, მასში საინტერესო კანონზომიერებას დავინახავთ: ის ყოველთვის გვეკვლინება კეთილი და ბოროტი ძალების ბრძოლად. კეთილი ძალა პერსონიფიცირებულია ძლიერ და კეთილშობილ გმირში, ბოროტი კი ურჩხულში. ურჩხული შეიძლება იყოს აბსოლუტური, რომელიც წყაროს თავში ზის, შეიძლება ფარდობითი – ჯადოქარი, რომელიც გმირთან საბრძოლველად ურჩხულის ფორმას იღებს.

ურჩხულთან ბრძოლა მარტო ზღაპარში არ ხდება. ზღაპარი მემკვიდრეობით იღებს ამ კონფლიქტს მითიდან, და ასევე მემკვიდრეობის კანონით გადასცემს ამ ორთაბრძოლას სარაინდო რომანს. ეს შეტაკება ჩვენს დროშიც ხორციელდება პარადიგმულ ფენომენებში, ოღონდ აქ ის მეტაფორის ჩრდილში იმალება(12)

ურჩხულთან ბრძოლა კულტურის ერთ-ერთი ძირითადი თემაა, კულტურის, რომელსაც ლაიტმოტივად ზღაპარი გასდევს. ზღაპარი, ამ თემის მარადიული სამყოფელია. თემა, რომელიც სხვა და სხვა ადგილებში ცოცხლდება და ვითარდება, იზრდება – საჭიროების მიხედვით.

პარადიგმულობა საოცარი დაჟინებით ატარებს ამ რიტუალს “დასაბამიდან”. ისე, რომ მისი არანაირი მოდიფიკაცია, გადაფარვა, მივიწყება არ ხდება; ჩვენ ყველა ამ რიტუალს ერთ-ერთ პირველს ვსწავლობთ. დაუძლეველ და საშიშ წინამძღვრობასთან შეჯახებისას ისე და ისე ეს მეტაფორა მოგვდის თავში. ჩვენს წარმოდგენებში ურჩხული ყოველთვის დგას გმირის გზაზე, და სიკეთის, წესრიგის გამარჯვებისათვის საჭიროა მისი მოკვლა-განდევნა.

უნდა გაირკვეს, თუ რა არის ეს ურჩხული, რომლის მოკვლის რიტუალსაც ათეულობით საუკუნეა ატარებს პარადიგმულობა.

* * *

*“მნიშვნელოვანი სხვები ინდივიდუალურ
ცხოვრებაში სუბიექტური რეალობის
შენარჩუნების მთავარ აგენტებად გვევლინებიან”
ბერგერი, ლუკმანი “რეალობის სოციალური კონსტრუირება”*

“ავიღოთ მეცხვარე ძაღლის თავი, შევუერთოდ მას კატის თვალები, ბუს ყურები, მწვეარი ძაღლის ცხვირი, ლომის წარბები, ბებერი მამლის საფეთქლები და წყლის კუს კისერი..”

ლეონარდო და ვინჩის ამ აღწერით ცხადი ხდება, რომ ურჩხული შედგება სხვა და სხვა არსებების ნაწილებისაგან, რომლებიც ერთმანეთთან ჰარმონიულ კავშირში არიან, ისე, რომ ერთ, განსაკუთრებულ მთლიანობას ქმნიან.

ყველა არსება, რომლის ატრიბუტებსაც “სესხულობს” ურჩხული, განსაზღვრული და ჩვეულია. ძაღლი, ლომი, მამალი, კუ – ყველა ეს ფენომენი ჩვენს გარემოშია განლაგებული და აღიქმება როგორც მიღებული და შინაური. ურჩხულში ეს ჩვეული კომპონენტები უჩვეულო გაწყობად წარმოგვიდგება.

ურჩხული შედგება პარადიგმული ფენომენებისაგან. მისი ორგანიზმის ყოველი ნიუანსის განსაზღვრა შესაძლებელია ნაცნობი პარადიგმით. მაგრამ თვითონ ურჩხული არის **სხვა**, ვიდრე ამ პარადიგმების მექანიკური ჯგამი. ის წარმოადგენს მთლიანობას, რომელია არც ერთი პარადიგმული ნაწილი თავისთავადობას არ კარგავს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ისინი ერთად გარკვეულ არსებას ქმნიან(13).

ურჩხული პრინციპულად **სხვა** არსებობის შესახებ გვესაუბრება; თავის თავში სხვა-და-სხვა პარადიგმული ფენომენების **გაერთიანებით** ის სხვა არსებობაზე მიგვიბრუნებს, არსებობაზე, რომელიც ამ პარადიგმულობაში არ და ვერ ხორციელდება: ასეთი გაერთიანება პარადიგმულობის კატასტროფას ნიშნავს.

აქ უკვე შეიძლება პარადიგმულობის აუცილებლობასა და საყოველთაობაში ეჭვის შეტანა. საუკუნეების განმავლობაში ის მოგვეწოდებოდა, როგორც ერთადერთი და გარდაუვალი, თანაც როგორც ისეთი რამ, რასაც შეუძლია კატასტროფა აგვაცილოს და დაღუპვას გადაგვარჩინოს.

ურჩხული გვეუბნება, რომ შესაძლებელია სხვაგვარად ყოფნა, რომელიც ალბათ დაგვაშორებს კატასტროფულობის მარადიულ რიტუალს(14).

ურჩხული არის ის არსება, რაზეც პარადიგმულობა ძალადობს საუკუნეების განმავლობაში. ის არის **სხვა**, რომლის განხორციელებასაც ებრძვის პარადიგმულობა.

საუკუნეების განმავლობაში მიმდინარე ურჩხულის მოკვლის რიტუალი მიგვითითებს, რომ ურჩხული არ მომკვდარა.

პარადიგმულობას აქვს რიტუალური ბრძოლის გამოცდილება, რაც წარმატებით ხორციელდება კატასტროფულობის მიმართ; კატასტროფის ყოველდღიური გათამაშება თავიდან გვაცილებს და აუქმებს კატასტროფას.

პარადიგმულობა ცდილობს ურჩხულის, როგორც კატასტროფულობის წარმოჩენას. მაგრამ, თუკი ურჩხული მართლაც კატასტროფაა, ანუ წმინდა ნეგაცია და სხვა არაფერი, უნდა არსებობდეს არა მისი მოკვლის, არამედ ყოველდღიური განხორციელების რიტუალი. ეს კი მიგვითითებს, რომ ურჩხული და კატასტროფა ერთი *რიგის* მოვლენები არიან.

ურჩხული პარადიგმულობის დასასრულის მანიშნებელია. ის მიგვითითებს სხვა არსებობაზე, რომლის შესაძლებლობაც, როგორც ირკვევა, არსებობს, და მეტიც, პარადიგმულობის მთელი ისტორიის მანიშნებელია არსებულა.

უკვე გასაგები ხდება, რატომ იქმნება ზღაპარი პარადიგმების საზღვარზე; ურჩხულის განხორციელების საშიშროება სწორედ მარგინალურ სიტუაციაში არსებობს. მაშინ, როდესაც მოშლილია ტოტალური პარადიგმის იერარქიული დიქტატი “გვერდითი” მოვლენების მიმართ, ერთმანეთში ირევა ცენტრი და პერიფერია.

ამიტომ სწორედ საზღვარზეა **აუცილებელი** ურჩხულის მოკვლის რიტუალის ჩატარება; მანამდე ეს ბრძოლა მითში მიმდინარეობს – გმირები წარმატებით ხოცავენ ურჩხულებს. მაგრამ როდესაც ცენტრი ყანყალებს და ტოტალური განწყობა უკვე აღარ გულისხმობს ურჩხულის მოკვლას, პარადიგმულობა ქმნის სპეციალურ, უნივერსალურ რიტუალს – **ზღაპარს**.

პარადიგმულობა ურჩხულს უქმნის სამყოფელს, ამ უკანასკნელისათვის ნაცნობ სივრცეს, რომელიც მის მსგავსად შედგება გრძნობადობის სხვადასხვა ფორმებიდან. ამით პარადიგმულობას ორი კურდღელის დაჭერა აქვს გადაწყვეტილი: ერთის მხრივ ის ქმნის ურჩხულის გარემოს (ე.ი. პარადიგმას), მეორე მხრივ კი, კლავს ურჩხულს ამ გარემოში.

მაგრამ, როგორც ვთქვით, ურჩხულის მოკვლის მარადიული რიტუალი ამ რიტუალის არაქმედითუნარიანობას მიგვითითებს.

ურჩხული არ ექცევა პარადიგმაში. პირიქით, ის იქცევს თავის თავში ყველა პარადიგმას და გვიჩვენებს თავის თავს, როგორც პარადიგმაზე, და მაშასადამე, პარადიგმულობაზე უფრო მეტს. ამიტომ ზღაპარი, რომლის ფუნქციაც ურჩხულის პარადიგმად ყოფნაა, ვერ იპყრობს მას ბოლომდე.

პარადიგმულობა **იძულებული** გახდა ზღაპრის ბოლოდ (ურჩხულის მოკვლის შემდეგ) გმირის დაბრუნება შემოეღო: სხვადასხვა სამყაროები, რაც არ უნდა გაჰყვე მათ, ყოველთვის მთავრდება აქ, იმ ყოფაში, საიდანაც გმირი წავიდა ურჩხულის მოსაკლავად,

და სადაც ის საბოლოოდ დასახლდება. ასეთი გზა კი გარკვეული გარემოს, სამყაროს პირველადობას, ცენტრალურობას გულისხმობს.

პარადიგმულობას ზღაპრის სხვანაირი სტრუქტურა რომ შეემუშავებინა, ანუ, საერთოდ გამოერიცხა იერარქიულობის მომენტი (მაგ. გმირი არ ბრუნდება, ზღაპარი არ მთავრდება), მაშინ ის წარმატებით მოკლავდა ურჩხულს, მაგრამ იმავე წამს ახალი ურჩხული გაჩნდებოდა (ასეთი ვითარება დაფიქსირებულია ჩინურ ზღაპრებში, თუმცა, საბოლოოდ *რომელიმე* გმირი მაინც ბრუნდება სახლში. გმირი, რომელმაც დაამარცხა ურჩხული მაგრამ არ *დარჩა* ურჩხულთან ერთად), ან თვითონ პარადიგმა გადაიქცეოდა ურჩხულად(15).

ურჩხულის შიშით პარადიგმულობა **ბოლომდე** ვერ კლავს ურჩხულს. ეს კი იძლევა ურჩხულის აღმოჩენის იმედს. თუ არ მომკვდარა, იგი რაღაცნაირი, თუნდაც მიჩქმალული და შეცვლილი სახით უნდა ცხოვრობდეს, როგორც ისტორიაში, ასევე ჩვენს გვერდით. ზღაპრის **აქტუალობა** მიგვითითებს, რომ ურჩხული არსებობს, და რომ მას პარადიგმულობა დასდევს და მის საწინააღმდეგო შელოცვას ატარებს.

ურჩხული შეიძლება იყოს როგორც ადამიანი, ასევე შემთხვევა. მათი აღმოჩენა არ იქნება ძნელი, თუკი მათი განადგურების რიტუალს დაგაკვირდებით; ამგვარი რიტუალი შეიძლება ორგვარი იყოს: ან საერთოდ დავიწყება და ურჩხულის ასეთი გაქრობა, ანდა, გასანადგურებელის ყოველ წუთს თვალწინ დაყენება, რაც იგივე ეფექტს იწვევს.

პირველი თვალში საცემი ურჩხული, რომელიც ზღაპრის ახლოს იმყოფება არის **თამაში**, რომელსაც ბავშვი თამაშობს, მანამ, სანამ ეს თამაში განსაზღვრული წესების და კანონების ერთიანობა გახდება. ბავშვი თამაშობს “უწესოდ, უწესრიგოდ”. ყველაფერი, რასაც ის აღიქვამს და რაც მის სამყაროს წარმოადგენს, **თამაშში** ჰარმონიულად ერთიანდება და ერთ არსებად გვევლინება. ეს თამაში არის ის, რაც იმთავითვე იკრძალება პარადიგმულობის მიერ, რომლის აქტუალური გამოსატყა მშობლები და აღმზრდელები არიან: “ჯობია ბავშვმა სასარგებლო თამაში ითამაშოს, ანდა ზღაპარს მოუსმინოს”. ეს ფრაზა რა თქმა უნდა, მზრუნველობის და შთამომავლობაზე ფიქრის შედეგია, და ამავე დროს, პარადიგმულობის დადებული ჯადოა, რომელიც ურჩხულის მოკვლის შესწავლისკენ მოუწოდებს ბავშვებს და მშობლებს.

ეს ის ჯადოა, რომელიც საბოლოოდ თამაშს აქცევს ტექნიკად და ტექნიკურად, რიტუალად, რომელიც რაღაცის დახვეწას და დაუფლებას ემსახურება. ურჩხულის უკვდავებას “თავდაპირველი” თამაში მიუთითებს, რომლის ჩაკვლაც მალევე ხდება.

ურჩხული შეიძლება იყოს რომელიმე ფილოსოფოსი, მაგალითად ჰერაკლიტე, რომლის ფრაგმენტების სიტყვულ და დაულაგებლობა სწორედ ურჩხულურ ბუნებას უნდა მიუთითებდეს. მეორე მხრივ, განადგურების რიტუალი არის ამ ფრაგმენტების ონტოლოგიურ-დიალექტიკური ინტერპრეტაცია, რომელიც ჰერაკლიტეს მხოლოდ

ისტორიულ საფეხურად აქცევს, და რომელსაც მოსყიდულ-მოტყუებული ფილოსოფოსები ჰეგელის (არისტოტელეს?) დროიდან წარმატებით ახორციელებენ.

ურჩხული შეიძლება იყოს თუნდაც რომელიმე ფრაზა, დებულება, რომელიც მივიწყებული და მიჩქმალურია. დაკვირვებული კლევით შეიძლება აღმოვაჩინოთ, რომ ურჩხულებით გარშემორტყმულნი ვართ(16).

* * *

*“აღმოჩნდა, რომ თეთრი ქვით
მოკირწყლული გზა, რომელსაც
მივუყვებოდით, იყო ურჩხულის კული”
გ.კ.ჩესტერტონი*

ერთი შეხედვით ურჩხული ჩვენს დღევანდელ გარემოს წააგავს; ჩვენს სამყაროში, ისევე, როგორც ურჩხულში, სხვა-და-სხვა სახის პარადიგმები თანაარსებობენ იერარქიის გარეშე. მაგრამ ურჩხულის “უმთავრესი” მახასიათებელი არის არა ეს მრავალფეროვნება, არამედ განსაკუთრებული შინაგანი კავშირი, რომელიც ამ მრავალფეროვნებიდან ქმნის **სხვას**, სხვა არსებობას. ჩვენს გარემოში ასეთი კავშირი შეუძლებელია; ეს გათიშულობა, ქაოსური ვითარება კატასტროფულობის რიტუალის აუცილებელი ნაწილია, რომლის გარეშეც პარადიგმულობა არსებობას გაქრობით დაამთავრებს.

ჩვენ ჭეშმარიტად ზღაპრულ გარემოში ვიმყოფებით. ისევე, როგორც ზღაპარი, ჩვენი გარემოც შედგება სხვადასხვა პარადიგმული გრძნობადი ფორმებისაგან, რომელთა შორის ჩვენთვის (ასევე სხვისთვისაც) მთავრობენ ისინი, რომლებშიც ჩვენ (აგრეთვე სხვებიც) ვცხოვრობთ.

ასეთი გარემო, თავისი ზღაპრულობის გამო, აღნიშნავს, ხაზს უსვამს გარშემო მყოფის არარეალურობას და უმნიშვნელობას. გარემოს ზღაპრულობა, ზღაპარი, განხორციელებული რიტუალების კვლავ რიტუალური შესრულებით, არის გარანტი, რომ აქ დაბადებული ურჩხული არასერიოზულად იქნეს აღქმული და საბოლოოდ განადგურდეს(17).

ამ უყურადღებობით ურჩხული ჯადოვდება. ურჩხული რომლის დაბადებაც არავის უკვირს, და როდესაც არ არსებობს **სარკე**, რომელშიც ურჩხული თავის ურჩხულობას დააკვირდება, *იჯერებს* თავის ჩვეულებრიობას, და რაკი მასში **ყველა ფორმაა**, ართ-ერთი პარადიგმული არსება ხდება. რაც უფრო დიდხანს რჩება ურჩხული ამ ერთ, რომელიმე ფორმაში, მით უფრო ძნელი ხდება მისი ნამდვილი არსების შემჩნევა-დაბრუნება: სხვა პარადიგმული შინაარსები ატროფირდებიან და ის ჩვეულებრივზე უფრო ჩვეულებრივ მოვლენად იქცევა.

ეს არის პარადიგმულობის ბოლო, კარგად გათვლილი და ამავე დროს, განწირული ნაბიჯი. “ჩვენს გარემომდე” არ ხდებოდა ურჩხულთან პირისპირ შეხვედრა; პარადიგმულობას ყოველთვის მზად ჰქონდა ტოტალური პარადიგმა, რომელიც ურჩხულს პერიფერიაზე აგდებდა. დღეს ტოტალური პარადიგმა, თუკი საერთოდ შეიძლება მის შესახებ ვილაპარაკოთ, არის ზღაპარი, რომელშიც ურჩხული ცენტრალური პერსონაჟია. არც ის არ უნდა იყოს შემთხვევითი, რომ ჩვენს დროში პარადიგმული ზღაპრების შექმნა დაიწყო (ბოროტი ბოროტი არ არის და აუცილებლად გამოსწორდება, ანდა, ასეთ “საბავშვო” ზღაპრებში საერთოდ არ არის ბოროტების თან-ყოფნის აუცილებლობა).

პარადიგმულობის ორმხრივი პოლიტიკა, ყველაფრის რიტუალად ქცევასა და ურჩხულის რიტუალური მოკვლისაკენ მიმართული, გაერთიანდა: ურჩხული აღმოჩნდა იმ რიტუალში, რომელიც ერთადერთი რეალობაა.

ჩვენ გარშემორტყმული ვართ მაქციებით, რომლების ერთი მხრივ ჩვეულებრივი პარადიგმული ფენომენები არიან, მეორე მხრივ კი ურჩხულები. თუკი კარგად დავაკვირდებით, ურჩხულს დავინახავთ. მაგრამ სხვა საკითხია, მოხერხდება თუ არა ასე – ურჩხულების განჯადოება.

არ შეიძლება, და ფუჭი შრომაა ურჩხული სტრუქტურების, იდეების და პარადიგმების დონეზე ეძებო. სტრუქტურა, ფორმა, იდეა, პარადიგმულობის მოვლენები არიან. ურჩხული მათ შორის სხლტება(18).

ადამიანის აქტიობის ყველა სფეროშიც უნდა არსებობდნენ მაქციები. უაზრობაა უნივერსალური შელოცვის დამუშავება, რომლის წაკითხვისთანავე ხიდან, წიგნიდან, სახლიდან, ციდან, ჩვენგან, ურჩხულები დაიწყებენ გამოსვლას. ასეთი კანონებისათვის ზრუნვა ისევ პარადიგმულობაში ჩაგვაგდებს, რომელიც ზოგადობების და წესების საუფლოა.

ყოველი ურჩხული ცალ-ცალკე უნდა განჯადოვდეს. ეს კი უპირველეს ყოვლისა კონკრეტული ადამიანის საქმეა, ოღონდ არა იმ ადამიანის, რომლის შესახებაც ექსისტენციალური ფილოსოფია, ანდა ჰერმენევტიკა ლაპარაკობს. ეს აზროვნება (მაგ. Da-sein-ური აზროვნება) აზროვნებს კონკრეტულის შესახებ და ამით აუქმებს მას.

* * *

“% & %798870 & % &%§§%&
)(*)&*& *& %&&*(7878§% %”

* & 789

პარადიგმულობა აღმოჩნდა მოძალადე. ძალადობაში ხელის შემწყობთა შორის ფილოსოფიაც მოექცა. ფილოსოფიის საშუალებით მოსყიდული თუ მოტყუებული გამომძიებლები და ადვოკატები ამკვიდრებდნენ ძალადობას ყველგან და ყველაფერში (ამ დამკვიდრების კულმინაცია არის დეკონსტრუქცივიზმი, რომელიც დისკურსების [ძალადობების] სიმრავლეს უწყობს ხელს. ამის შედეგად ყველა ადგილი უკვე ძალადობის [დისკურსული] ადგილი ხდება)(19).

პარადიგმულობამ თავისივე შექმნილ კანონს “დაუჯერა”, რაკი მის ალიბის სწორედ **ასეთი** კონკრეტული ადამიანები ქმნიდნენ, **სხვებზე** თავი აღარ შეუწუხებია.

ფილოსოფიამ დანაშაული უნდა გამოისყიდოს და *დარჩენილი დრო* ურჩხულების განჯადობას უნდა მოახმაროს. ოღონდ ეს განჯადობა უნდა მოხდეს არა კონკრეტულის შესახებ აზროვნებით (ასეთი მიმართულება, როგორც ვნახეთ, აუცილებლობით იწვევს პარადიგმულობის ალიბის შექმნას), არამედ იმის შესახებ ლაპარაკით რაც პარადიგმულობას “გვერდით” რჩება, როგორც ყველგანგამჭობლობის და ყოვლიშემძლეობის საფასური(20).

შენიშვნები:

1. პარადიგმა – პარა – გვერდით, დეიგმა – მაგალითი, ნიმუში, ჩვენება – არის ის, რაც მოვლენის, შემთხვევის გვერდით დგას და აჩვენებს, ამტკიცებს მას როგორც მაგალითს და ნიმუშს. ის აძლევს ფენომენს მაგალითად ყოფნის ძალას. ძალაუფლების ასეთი მინიჭება კი ნიმუშს, მაგალითს ამრავლებს და შემთხვევების განმსაზღვრელად, ხდომილების აუცილებელ წესად აქცევს.

პარადიგმა გვევლინება როგორც წესი, კანონი, რომლის მიხედვითაც ეწეობა გარემო, რომლის მიხედვითაც ჩვენს გარემოში რაღაცა ხდება.

ასეთი განმარტებით – პარადიგმები არიან სამყაროს კანონები, მითები, ყველაფერი ის, რაც შემთხვევის განხორციელების წესს განსაზღვრავს.

პარადიგმა -პარა – გვერდით, დეიგმა – სანახაობა, ბაზრობა, არის ის, რაც სანახაობის, ხილულის გვერდით დგას და გვიხსნის მას. ანუ, აპირობებს მის ასეთად და არა სხვაგვარად აღქმას. ამ შემთხვევაში პარადიგმა მსოფლმხედველობრივი ფენომენია, ის, რაც არის მსოფლმხედველობის, ანუ, სამყაროში შემომხედვრების გარკვეული ინტერპრეტაციის საფუძველი.

პარადიგმის ამ მოღუსის მაგალითებია ისტორიული ეპოქები. ყველაზე ზერეულე განხილვითაც კი ისტორია კაცობრიობის ცხოვრების გზას სამ პერიოდად წარმოგვიდგენს; ანტიკური ხანა, შუა საუკუნეები, ახალი დრო. დროში გაშლილი ადამიანების მოქმედებების ეტაპებად დაყოფის საფუძველი არის სხვა-და-სხვა მსოფლმხედველობა. ამ მსოფლმხედველობებზე დაყრდნობით ყოველი ეპოქის ადამიანი სხვადასხვანაირად აღიქვამს სამყაროს.

პარადიგმების ამ ორი მნიშვნელობის შეჯერებით მივიღებთ, რომ პარადიგმა არის არსებულის გვერდით მდგარი. ის, რაც აიძულებს არსებულს იყოს **ასეთი**, და არა სხვანაირი. ეს იძულება მოვლენის და სანახაობის გვერდით დგომით, მუდმივი კონტროლით ხორციელდება. ერთი მხრივ, პარადიგმა არის სცენარი, მეორე მხრივ კი, ის, ვინც ამ სცენარის ზუსტ განხორციელებას თვალყურს ადევნებს, ის, ვინც მუდამ იმყოფება მოვლენების გვერდით.

რაკი პარადიგმა ყველგანმყოფი და ყველგანგამჭოლია, ის რაღაც ზოგად და საერთო ფენომენს უნდა წარმოადგენდეს. მაგრამ, ამავე დროს არსებობენ კონკრეტული პარადიგმები, იქნებიან ეს აკნონები თუ მსოფლმხედველობები. ამიტომ, “ცნებათა აღრევა” რომ ავიცილოთ თავიდან, იმ ზოგადს და საერთოს შეიძლება პარადიგმულობა ეუწოდოთ.

პარადიგმულობა, ეს მაკონტროლებელი და საკუთარი განხორციელებისათვის მზრუნველი არსება, როგორც ჩანს, სამი “ფორმით” გამოიხატება: 1. პარადიგმულობა გვეუბნება, რომ სამყარო ხდება კანონების (პარადიგმების) მიხედვით; 2. პარადიგმულობა გვეუბნება რომ ისტორია არის პარადიგმების მონაცვლეობა; 3. პარადიგმულობა გვეუბნება, რომ პარადიგმა არის აუცილებელი და გარდაუვალი.

გავყვეთ თითოეული ამ დებულების კვალს და ვნახოთ, როგორ ხდება მათი განხორციელება, როგორ ხდება ამ სამი ძირითადი “წესის” ჩვენში შემოსვლა.

პირველი “ფორმის” განხორციელება იწყება მითების ქმნალობასთან ერთად. (მანამდე “რა ხდებოდა” შეუძლებელია ჩავწვდეთ, მომხდარის კვალი ვნახოთ და გავყვეთ). **ჩვენი გამოცდილების** პირველი მოცემულობა არის მითი.

მითი არის შემთხვევა, რომელიც ხორციელდება განსაზღვრულ სივრცეში **სულ**, დროის მდინარების გათვალისწინების გარეშე რამდენიმე თანასწორუფლებიანი სუბიექტის მიერ.

მაგალითად, “პერსეფონას მითი” არის შემთხვევა, რომელშიც მონაწილე პერსონაჟები წელიწადის დროთა მონაცვლეობას განსაზღვრავენ. ეს ამბავი ხორციელდება ყოველ წელიწადს.

მითი გვევლინება როგორც მაგალითი, ნიმუში, რომლის მიხედვითაც შესაბამისი მოვლენა ხდება.

ასეთივე სტრუქტურა გააჩნია იმასაც, რასაც ჩვენს გარემოში კანონი ეწოდება; ყოველი კანონი შემოსაზღვრავს თავისი მოქმედების სივრცეს და ხდება მასში, დროის მიუხედავად. ანუ, კანონი გვევლინება მაგალითად, რომლის მიხედვითაც ხორციელდებიან, ან უნდა განხორციელდნენ შესაბამისი მოვლენები.

კანონები (აღბათ მითებიც) “ადმონდებიან” ხოლმე. მაგრამ ის, რაც ასეთი გაწყობის საშუალებას იძლევა, რაც გვაიძულებს სამყაროს როგორც ასხმულს, წესრიგს, კოსმოსს, ანდა როგორც ნაქსოვს, ტექსტს ვუყუროთ და მასში “ბოლომდე” კანონების არსებობა ვიგულისხმოთ, არის პარადიგმულობა.

პარადიგმულობა მიგვითითებს რომ ყველაფერი რაღაც წესის მიხედვით ხორციელდება, ის, რაც ყოველი მოვლენის გვერდით დგას და ამტკიცებს მას როგორც მაგალითის, ნიმუშის, ერთ-ერთ კერძო შემთხვევას.

პარადიგმულობის მეორე “ფორმა” *სხვა დონეზე* მოქმედებს. მისი სფერო ადამიანების ურთიერთობის და ურთიერთმოქმედების განზომილებაა. ანუ, სანახაობის, ბაზრობის აღქმის სივრცე. ბაზრობა არის ადგილი სადაც ყველაფერი წარმოდგენილია, მანუფაქტურული ნაწარმიდან თეატრალურ სანახაობამდე. ასეთი სიჭრელე და მრავალფეროვნება კარგად გადმოსცემს გარემოს ხასიათს, შინაარსს. გარემო, რომელიც მოსაწესრიგებელი და დასადაგებელია, თუნდაც იმიტომ, რომ ბაზრობის სტუმარს თავ-გზა არ აებნეს და ყაყანში გზა გაიკვლიოს.

სამყაროს ბაზრობაში გზის საკვლევის, გიდის როლს მსოფლმხედველობა ასრულებს. ამ “ცნობარით” შეიარაღებული მოგზაური დაცულია მოულოდნელობებისაგან, და იცის, სანახაობის რომელ ნაწილში რა დახვდება. მსოფლმხედველობა მიუთითებს საკუთარ მატარებელს რა გააკეთოს, რა იყიდოს, რას მიაქციოს ყურადღება და რა ჩათვალოს უმნიშვნელოდ.

როგორც უკვე ვთქვით, მსოფლმხედველობები ისტორიაში არსებული ეპოქების მიხედვით შეიძლება სამ “ტიპში” გაავითიანოთ; ამ სამ სანახაობას სამი სხვადასხვა ისტორიული პერიოდი – ანტიკურობა, შუა საუკუნეები და ახალი დრო შეესაბამება. ამ სამ “ცნობარს”, “გზამკვლევს” შეიძლება “მითი”, “რელიგია” და “მეცნიერება” ვუწოდოთ.

ყოველ მათგანს სანახაობის აღწერის და მაშასადამე გაგების საკუთარი, სხვებისაგან განსხვავებული წესი გააჩნია. მაგრამ სრულებით არ არის აუცილებელი რომელიმე ერთ ბაზრობაზე ყველას ერთი და იგივე გზამკვლევი ეკავოს ხელში. სავსებით შესაძლებელია ვინმემ, სადღაც ორი, ან სამი გზამკვლევითაც კი იაროს. ამ შემთხვევაში ის მოგვაგონებს ტურისტ-ბიბლიოფილს, რომელსაც, ახალი ბუკლეტების გამოსვლის შემდეგაც ძველის გადაგდება ენანება. მისი გამოცდილი თვალი ამჩნევს იმ ნიშნებს, რომლებიც ახალ გზამკვლევში არ მეორდება – იქნება ეს გაუქმებული მარშრუტი თუ დანგრეული სასტუმრო.

ჯერ-ჯერობით პარადიგმულობის ამ მხრივ მოქმედებაც გაირკვა; ის მდგომარეობს არა იმდენად რომელიღაც კონკრეტული მსოფლმხედველობის აუცილებელ არსებობაში, არამედ საერთოდ, სანახაობის მსოფლმხედველობრივი “ინტერპრეტაციის” აუცილებლობაში. “შენს წინაშე სამი წიგნია, აირჩიე რომელიც გინდა!”

ასე – ცხადი ხდება პარადიგმულობის აქტიობის ორი სფერო, რომლებიც ერთად სამყაროს ქმნიან. ასეთი განხილვით პარადიგმას მოქმედებისათვის სხვა ადგილი აღარ რჩება. მესამე ფორმა, რომელიც დასაწყისში აღვნიშნეთ, არის პარადიგმულობის არა ფენომენური დახასიათება, არამედ პარადიგმულობის არსებობის წესი, რომელიც გვაუწყებს, რომ ის არის სცენარი.

პარადიგმა – პარა – გვერდით, დეიგმა – მაგალითი, ნიმუში, სანახაობა, ბაზრობა – ასეთი განხილვით წარმოვიდგება, როგორც მოვლენატა და შემთხვევათა გვერდით მდგომი, მუდამ თანმყოფი, განმსაზღვრელი.

სცენარი **წინასწარ** აწესებს მოქმედების გეგმას, ითვალისწინებს ყველა შესაძლებლობას, ნიუანსს, გვაძლევს მოსახდენის **დეტალურ** აღწერას. სცენარი არ არის გეგმა – ზოგადი მონახაზი, რომელშიც მომავალი შემთხვევა უნდა მოექცეს. არც – რეზიუმე – ინფორმაცია ძირითადი აზრის შესახებ.

სცენარი არის ზუსტი და შეუვალე განმსაზღვრელი, რომელიც აწესებს მოვლენათა ურთიერთგანლაგებას, როგორც ერთმანეთის გვერდით, ასევე ერთმანეთის შემდეგ.

პარადიგმა, როგორც სცენარი მოითხოვს პირუთვნელ მორჩილებას. ერთი შეხედვით ეს მოთხოვნა ზედმეტი უნდა იყოს; თუკი პარადიგმა ერთი მხრივ გვევლინება როგორც კანონები და მითები, ხოლო მეორე მხრივ, როგორც მსოფლმხედველობები, ჩვენს გარემოში სხვა არაფერი არსებობს. ასეთი განხილვით პარადიგმულობა არის გარდაუვალი აუცილებლობა, რომლის გარეშეც არაფერი არ არსებობს და რომლის არ მიყოლაც უბრალოდ შეუძლებელია.

მაგრამ კვლევის და კვალზე სიარულის ფართო გამოცდილება გვეუბნება, რომ ზედმეტად დამტკიცებული ალიბი, დაჟინებული მითითება უდანაშაულობაზე ყოველთვის იწვევს ეჭვს და ყოველთვის ქმნის განწყობას ეძებო რაღაც, ამ დაუნგრეველი ალიბის უკან, ის, ერთი შეხედვით შეუძლებელი დანაშაული, რომელიც ალიბის მფლობელმა ჩაიდინა, და რომელიც ოსტატურად იმალება “სხვა ვარიანტის შეუძლებლობის” უკან.

სცენარი, როგორც უკვე აღვწერეთ, არის ძალადობა მოვლენებზე, მათი მხოლოდ ერთი, გარკვეული გზით წაყვანა და სხვა მიმართულების გამორიცხვა. შესაძლებელია, რაკი პარადიგმა ძირითადი პარამეტრებით ემთხვევა სცენარს და სცენურობას, ის ძალადობის მომენტის შემცველიც იყოს.

თავისუფლების ფილოსოფიური კვლევის ისტორიიდან ჩვენთვის ცნობილია მისი, როგორც შეგნებული აუცილებლობის განსაზღვრება. შეიძლება ესეც პარადიგმულობისათვის ალიბის შექმნაა, რომელიც ჰეგელის დიდ ავტორიტეტს ეფარება. შეიძლება ასეთივე რიგის მოვლენებად აღმოჩნდნენ ის მსჯელობები, რომლებიც გვიყვებიან, რომ თავისუფლება ყოველთვის არის თავისუფლება რაღაცადან (პარტმანი), ანდა მან-იდან (ჰაიდეგერი). ასევე, თანამედროვე ფილოსოფიის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება, რომელიც ცენტრალური დისკურსის

გაუქმებისათვის იღწვის და ამ მხარეს მოძრაობას ერთადერთ შესაძლებელ გამოსავლად აცხადებს (დერიდა).

შესაძლებელია, გაჩენილი ეჭვის ფონზე, ყველა ეს *დებულება* პარადიგმულობისათვის ალიბის შექმნის ნებითი თუ უნებლიე სურვილით იყოს გამოწვეული.

ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ “რეალურად” პარადიგმულობა არავის არ გამოუძახებია სასამართლოზე. “სასამართლომდე” ყვირილის ატეხვა, ავტორიტეტების მოხმობა, მტკიცება, რომ ძალადობა არ მომხდარა და არც შეიძლებოდა მომხდარიყო, იმიტომ რომ ძალადობის ობიექტი არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს, დამაფიქრებელია.

ამიტომ ეს კვლევა-ძიება უნდა დაიწყოს. სავსებით შესაძლებელია პარადიგმულობა უდანაშაულო აღმოჩნდეს. ასეთი დეტექტიური ქრონიკა ჩვენთვის ცნობილია მარტინ ჰაიდეგერის შრომების სახით, რომელმაც ტრადიციული სკურპულოზურობით გამოიკვლია ყოფიერების გაგების საქმე, ძირაძვე ჩასწვდა მას. დასკვნა, რომელიც ამ ღრმა და საფუძვლიანი გამოძიების გვირგვინია, გვეუბნება, რომ სხვა ყოფიერების გაგება არ არსებობს და არ შეიძლება არსებობდეს. რაც ნიშნავს, და ეს უკვე ინფორმაციაა ჩვენი გამოძიებისათვის, ძალადობის ფაქტს ადგილი არ ჰქონია.

თითქოსდა ყველაფერი ნათელია. მაგრამ გამოძიება მაინც ჩასატარებელია. მაგრამ არა იმ კვალზე სიარულით, რომელიც უკვე გამოიკვლია გერმანელმა ფილოსოფოსმა. ამ უკვე ჩატარებულ გამოძიებაში ეჭვის შეტანა, ან მის ლოგიკაში, ანდა მიუკერძოებლობაში, სასაცილოა. მე უნდა გამოვიძიო არა პარადიგმულობის გზა, არამედ **სხვის** კვალი, რომელიც, თუკი არსებობს, აუცილებლად აღმოჩნდება ძალადობის მსხვერპლი. ანუ, მისაკვლევია ის **სხვა**, რომელიც არ ჯდება პარადიგმის არცერთ მოდელში, მის არცერთ დისკურსში, არცერთ მის პროცესში. ძიება უნდა მიემართოს, პირდაპირ და ყოველგვარი გადახვევების გარეშე, დაზარალებულის ძებნას. თუკი ეს **სხვა** არ არსებობს, ეს ფაქტი ჩვენს გვერდით მდგომის უდანაშაულობას კიდევ ერთხელ დაადასტურებს.

2. მითი არის თანასწორუფლებიანი სუბიექტების მოქმედების სამყარო. ოღონდ ეს სუბიექტი არის არა “ყოველი”, არამედ სწორედ **ის**, რომელიც სხვების გვერდით ამ ამბავში მონაწილეობს.

ჩვენთვის ამ ეპოქიდან ყველაზე უფრო ახლობელი ანტიკური ხანის ბერძნული კულტურაა. ამ კულტურის შიგნით რომ მიმოვიხედოთ, აღმოვაჩინოთ, რომ ამ ვითომდა აბსოლუტურ მითიურობაში უეცრად ჩნდებიან მოვლენები, რომლებიც არანაირად არ “ჯდებათ” არსებულ სცენარში და **სხვა** წესრიგის შესახებ გვესაუბრებიან.

3. ასეთია სამყაროს რელიგიური სურათი. სამყარო აღიწერება როგორც ღმერთის მოქმედების გამოვლენა არსებობის სხვადასხვა დონეზე. რა თქმა უნდა, “ინდივიდუალურ”, ყოველდღიურ მსოფლმხედველობაშიც ძირეული ცვლილება ხდება; ცხოვრების წესი აღარ არის დიალოგი, ან პოლილოგი, არამედ მონოლოგი. ყურადღება გადადის კონკრეტულ სუბიექტზე. (ამის საილუსტრაციოთ **ის**. ქრონიკები და სარაინდო რომანები, აგრეთვე წმინდანთა ცხოვრებები).

4. (შეიძლება ამ პირველ, ანდა, უფრო სწორად პირველ-წვდომად სხვაობა-სიახლეში ძვეს ანტიკური ფილოსოფიის საიდუმლოების და ხიბლის ლომის წილი, რომელიც დღესაც საგრძნობია და მარადიული დაბრუნებისაკენ გვიბიძგებს).

5. ასეთი მსოფლმხედველობის შედეგი არის მეცნიერება (ან პირიქით – ემპირიულად როგორ ხდებოდა ამ სტრუქტურების წარმოქმნა, ამ ტექსტისათვის არა აქვს მნიშვნელობა). მეცნიერება მოითხოვს ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილ სუბიექტს, რომლის საკვლევედაც ის მიმართავს თავის ძალებს. ასეთი სუბიექტი, ახალი მსოფლადქმის მიხედვით არის სამყარო. სხვა-და-სხვა მეცნიერებები სწორედ ამ საგნის სხვა-და-სხვა ნაწილების ისტორიას სწავლობენ (ისტორიას იმიტომ, რომ სხვანაირი *მეცნიერული* კვლევა, ანუ კვლევა, რომელიც ამ მსოფლმხედველობის წიაღში დაიბადა, წარმოუდგენელია. მხოლოდ საგნის წარმოშობის, განვითარების და დასასრულის ცოდნით გვეძლევა საკვლევის მეცნიერული არსება).

6. სტრუქტურების ამ მონაცვლეობაში პარადიგმულობის ყველა ფორმის აღმოჩენა შეიძლება; პირველი გაწყობა ემთხვევა მეცნიერულ, ანუ ისტორიულ მსოფლმხედველობას, რომელიც სამყაროს ერთ მთლიან ორგანიზმად წარმოგვიდგენს და რომელიც მხოლოდ ამ ერთიანობას თვლის ისტორიის სუბიექტობის ღირსად. მეორე “სიუჟეტი” რელიგიური, ანუ ჟამთააღმწერლური იდეოლოგიის იგივეობრივია, რომელშიც კონკრეტული სუბიექტია აღიარებული სამყაროს შემქმნელად და ისტორიაში მოქმედათ. მესამე ამბავში მითის აღნაგობას ვხედავთ, რომლის მიხედვითაც სამყარო რამდენიმე თანასწორუფლებიანი სუბიექტის მოქმედების შედეგია.

7. ასეთი, *დროებით* უპარადიგმი მოვლენები ყველა ისტორიაში უნდა არსებობდნენ. ამას, რა თქმა უნდა, კოსმოგონიური მითი განაპირობებს. იქ, სადაც ასეთი ამბავი არ არის მოცემული, უპარადიგმო მოვლენებსაც ვერ შევამჩნევთ. ასეთი კულტურა ერთის მხრივ შეიძლება გახსიბტებულ, გაქვავებულ ფორმად, მეორე მხრივ კი, პარადიგმულობის სრულ ფორმალურ გამოვლენად ჩავთვალოთ, რომელშიც პარადიგმა ერთსა და იმავე დროს, ერთი და იგივე ფორმით, ერთი და იგივე ფენომენებით, არის კანონიც და მსოფლმხედველობაც.

8. ჩვენს გარემოში *რეალურადაა* მოცემული პარადიგმულობის ყველა ნიშანი, ფორმა და მოღუსი. ანუ, ის საბოლოოდ ხორციელდება – ხელშესახები და გვერდით მდგომი ხდება. არ არსებობს მდგომარეობა, რომელიც აღიწერება ჩვენს გარემოში და რომელსაც ვერ მოვუნახავთ პარადიგმას.

9. პარადიგმულობის პარადიგმული გამოცდილება რიტუალის საშუალებით ამ რიტუალის სივრცის გარეთ მყოფის თავიდან აცილების შესახებ გვესაუბრება. ეს არის უებარი წამალი-საშუალება თავი აშკარა საფრთხეში არ ჩაივლო და თანაც მაზანს მიაღწიო.

10. ეს მხოლოდ სიტყვები არ არის; ევროპის სახელმწიფოებს შორის საზღვრების გაქარწყლება და ინტერმეცნიერული დისციპლინების გამოჩენა ჰორიზონტზე ამ პროცესის დასაწყისის უტყუარი ნიშანია.

11. რიტუალი არის მოქმედება აქტივაციისათვის, წარმატებით დასრულებისათვის, მაშინ, როდესაც უშუალოდ ვერ ერევი და რეალური ამბის რეალური თანამონაწილე ვერ ხდები. ანუ, რიტუალი ერთის მხრივ აღშინავს უძღურებას, მეორე მხრივ მძაფრ დაინტერესებას (როგორც ეს უკვე ვნახეთ, პარადიგმულობის და კატასტროფულობის ემთხვევაში; პარადიგმულობა ვერაფერს ვერ უხერხებს კატასტროფულობას, რადგან ის პარადიგმულობის ნაწილი და “ლოგიკური” შედეგია. ამისატვის პარადიგმულობა ასრულებს კატასტროფ[ის]ულ რიტუალებს, რათა სახელის მუდმივი გამეორებით სექმნას კატასტროფის ილუზია და ამით რეალური კატასტროფა აიცილოს, უმნიშვნელო და განუხორციელებელი გახადოს).

12. ურჩხულთან ბრძოლა პოლიტიკაში მიმდინარე პროცესების აღმნიშვნელი გახდა; შეიძლება ებრძოლო ფაშიზმის ურჩხულს, სიბნელის ურჩხულს, ბოლოს და ბოლოს, ლევიათანს.

13. პარადიგმების ასეთი ერთობა პრინციპულად განსხვავდება პარადიგმულობის ბოლო გაწყობიდან, რომელსაც ჩვენს გარემოში ვაკვირდებით: როგორც უკვე ვნახეთ, ჩვენს გარემოში ყველა პარადიგმა მოიცემა, მაგრამ მათი გაერთიანება ერთ ორგანიზმში არ ხდება. პირიქით, ასეთი მოცემულობა მაქსიმალური დაშლილობისაკენ და უცენტრობისაკენაა მიმართული. ეს მიმართულება არის სწორედ იდ რიტუალი, რომელიც კატასტროფის წინააღმდეგ ტარდება. კატასტროფა ხომ სხვა არაფერია, თუ არა ცენტრის გაუქმება-დაკარგვა და ნაწილების თავისთავადი ტივტივი ცარიელ სივრცეში.

14. ეს მითითება “გუშინ” შექმნილი არ არის: ურჩხული ჩვენი ყოფნის ისეთივე ძველი პერსონაჟია, როგორც მითი. ასევე, კულტურის ერთ-ერთი უძველესი თემაა ურჩხულის მოკვლა-ჩაკეტვა (რომელიც აუცილებლად უნდა განხორციელდეს, სანამ მითური ღმერთების იერარქია ჩამოყალიბდება), რომლის რიტუალიც ჩვენს დროშიც ხორციელდება. პარადიგმულობას არ ეხარება ამ რიტუალის ჩატარება.

15. ამ ხინჯიანი ციხის გამო, რომელიც პარადიგმულობამ ურჩხულს შეუქმნა, ურჩხულის მოკვლაარ ხერხდება. ასე რომ არ იყოს, რა საჭიროა ამ რიტუალის ასეთი დაუინებით “ზეპირობა”.

16. მაგრამ ეს ისტორიული ინტერესია, რომელიც ახალს ვერაფერს შეგვიძენს. საჭიროა ვნახოთ, თუ რა ხდება დღეს, ჩვენს გარემოში. როგორია პარადიგმულობის, ურჩხულის და შელოცვის საქმე.

17. ჩვენი არსებობა, რომელიც შემწყნარებლობისაკენ და “კულტურათა დიალოგისაკენ” მოგვიწოდებს, არის ბოლო მახე, რომელიც პარადიგმულობამ ურჩხულს დაუგო, და ბოლო ხერხი, რომლითაც მას ურჩხულის საბოლოოდ დამარცხების იმედი აქვს. ჩვენს გარემოში, რომელიც პრინციპულად რიტუალურია, ხდება, **რეალურად**, ზღაპრის განხორციელება. ეს ის სივრცეა, რომელშიც ურჩხული საბოლოოდ უნდა მოკვდეს. ურჩხული, გვეუბნება პარადიგმულობა, არის ომები, ნაციონალიზმი, მაფია, რომელსაც ახალი აზროვნებით, შემწყნარებლობით, ახალი წესრიგისაკენ მიმართულებით უნდა მოვერიოთ. ზღაპრის ასეთი გათამაშებით, ამ ფსევდო-ურჩხულებთან (რძელებსაც აშკარა პარადიგმული ხასიათი აქვთ) დაპირისპირებით, ხერხდება მთელი სამყაროს ჩართვა ამ ფსევდო-ბრძოლაში, ამ *n* ხარისხის რიტუალში. ამის შედეგად, ნამდვილი ურჩხული, რომელიც იბადება და არის, უყურადღებოდ რჩება.

18. ასეთი მაქცია არის როჯერ ჯელიაზნის “ამბერის ქრონიკები”, რომელმაც მოახერხა Fantasy-დან (თანამედროვე ზღაპრის ტოტალური ფორმიდან) თავის დაღწევა: გააუქმა დასასრული, დაბრუნება და თავისი თხრობა პრინციპულად უსასრულო გახადა.

ასეთივე მაქცია არის ინფლაციური კოსმოლოგია, რომელიც თავს აღწევს ტრადიციული თეორიული ფიზიკის აუცილებელი დასასრულის მტკიცებას და მთლიანად სამყაროს დაუსრულებლობას და უსაწყისობას უწესებს. ასეთ სამყაროში მარადიულად იქმნება ახალ-ახალი მიკრო-სამყაროები, სხვა-და-სხვა მიმართულებით და სხვა-და-სხვა კანონების მქონე.

19. ის ფილოსოფია, რომელიც ლაპარაკობდა ტრანცენდენტალურ აპერცეპციაზე, Da-sein-ზე, ამ გამოძიების შედეგად დისკრედიტირებული აღმოჩნდა. პარადიგმულობამ ფილოსოფიის დახმარებით ყველაფერი შეჭამა, რაც ზოგადის და საყოველთაობის სახელით იყო ცნობილი. მაგრამ, მისი

ყოველს შემძლეობა ამავე დროს მისი სისუსტეც აღმოჩნდა. მას დაავიწყდა, ხელი აღარ მიუწვდა კონკრეტულ ადამიანზე, არა Da-sein-ზე, არამედ ვინმე “X”-ზე, “Y”-ზე, კონკრეტული სახელისა და გვარის მქონე პიროვნებაზე, რომელიც, რაკი ის ზემოთ ნახსენები ზოგადობის კერძო შემთხვევადაა გამოცხადებული, დაცული იყო პარადიგმულობის დატრყმებისაგან.

20. ფილოსოფიამ უნდა იმეტყველოს კონკრეტული ადამიანის შესახებ, კონკრეტული ადამიანიდან. უნდა აღიწეროს არა Da-sein-ი, ანდა “რადაცნაირი” სუბიექტი, ანდა ისეთი პიროვნება, რომელშიც რაიმეს (მაგ. ფილოსოფიის) ობიექტივაცია ხდება. არამედ, თუნდაც, როჯერ უელიაზნის, ანდა იუდა ისკარიოტელის შესახებ.